

LIS (111) sb m

[W rękopisach: ZapWar, LibMal i WyprKr występują zapisy, które (choć nie pochodzą z Małopolski) mogą być odbiciem wymowy z podwojonym s].

sg N lis (49). ◇ G lisa (1). ◇ D lisowi (4). ◇ A lisa (13). ◇ G a. A lisa (1). ◇ I lisem (8); -em (1), -(e)m (7). ◇ L lisie (2). ◇ V lisie (2). ◇ G indecl Lis (1). ◇ pl N lisowie (4) KromRozm III, RejZwierz, RejZwierc, CzechEp, Lisy (1) SarnStat. ◇ G lis(o)w (4). ◇ A lisy (7). ◇ I lisy (9), lisami (3); -y ZapWar (2), WyprKr (4); -ami GroicPorz, MycPrz; -y : -ami LibMal (3:1); ~ -ami (1) GroicPorz, -ami (1) MycPrz, -(a)mi (1). ◇ L lisach (1). ◇ du A (cum nm) lisu (1) LibMal 1549/150v.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. zool. *Vulpes vulpes* (Rost: *Canis vulpes* L.); drapieżnik z rodziny psowatych (*Canidae*); często przedstawiany jako uosobienie chytrłości; *vulpes* Murm, Mącz, Calep, Cn; *vulpis* Mymer¹; *volpes* Mącz (70) : Iakom ya nyewilowil zayanczy y lyssow panyey nouodworskyey naymyenyv nowemdworze ZapWar 1514 nr 2173; BierEz K4v; Murm 41; Mymer¹ 27v; Gonią Lifa nie dla mięsa ale dla skóry FalZioł IV 14a, IV 14a [2 r.]; RejRozm 405; Iáltrząb goni Cietrzewie á Lis płośza kury RejWiz 102, 59, 162v; RejFig Aa2v, Aa6 [3 r.], Bb4v; Lis Chártom vciekáiác/ do chłopá przybieżał RejZwierz 121v, 69v, 116 [2 r.], 121v [3 r.]; SienLek 123, 244, [Xxx]2v; RejZwierc 111, 159v; Calep 1147b; GostGosp 152; SarnStat 672; Bowiem Lis iuż się chorym, iuż się martwym kładzie: Iednák to czyni kurom y gęsiom ná zdrádzie. KlonWor **.

W porównaniach (17): Zeć mufi mędrować pokrys A będzie skakał iako lis RejJóz D3; Wízedł powiádaia ná Papietwo iáko Lis KrowObr 79v; RejWiz 41v, 139, 188v; Nie wízytko w zyemię pátrzyć/ bychmy brzuch nátkáli/ A potym by Lifowie/ nád dzyurámi fpáli. RejZwierz 73; RejZwierc 159v; Gannio – Nafzczekuię tak iakolys. Calep 447b; KlonWor **. Cf Zwroty.

Przysłowia: Ná poštáwie Báránek/ ále Lis ná myfli/ Co wízytki ludzkie fpráwy cícho wełbie fskryfli. RejWiz 77.

Lis ktory dobrą skórę ma będzie obłupion. March³ V.

Zwroty: »ciągnąć się jako lis« = *wysilać się na nadmierne wydatki, żyć nad stan [szyk zmienny]* (7): Nielża iedno fwąmi płácić Przydzie się z miefzkiem pobráć Wíęc się tu iáko lis ciągnie RejRozpr G3v, Fv; Bo vbogi nędzniczek ciągnie się iáko Lis RejWiz 123v, 41, 69; RejZwierz 102; BielRozm 28.

»siedzieć jako lis w jamie« = *być w ukryciu* (1): Y tyś wygrał miły pánie/ Co siedził iáko Lys w iámie RejZwierc 233v.

Wyrażenia: »lis chytry« [szyk 1:1] (2): máią chytry lifowie iámy fwe/ y fzczebietliwi wroblowie gniazdá fwe. CzechEp 60; KlonWor **.

»lis ziemny« (1): Plinius piłze: ize Lis morzki takiey iefth chytróci, iako y Lis ziemny. FalZioł IV 40d.

Szereg: »lis, (albo) liszka« (4): Lis albo Lifzka. Iefth zwierzę chytre, ofci ma gélthe á ciepłe/ ogon miálfzy. FalZioł IV 14a, +7a, IV 13d; Mącz 511d.

W przen (nawiązanie do zwrotów: »ciągnąć się jako lis« oraz »siedzieć jako lis w jamie«) całość kontekstu znaczy: 'wysilać się na nadmierne wydatki, aby uniknąć odosobnienia, izolacji towarzyskiej' (1) : A kramárki co ie znáią Wíęc im bryże wywiefłáią A iefthli co ná borg dádzą Przedfie

lie ná tym nie zdrádzá Bo da drożey połowicą Páni płáci iáłowicą Abo fiemieniem z nabiałem A przedfi nierownym działem Bo iednák czymkolwiek płáci Drugą połowicę tráci A gdy lie domek wyniífczy Tedy ty pánie w garfc piífczy Bo ácz nierowno ciągny lie Boć być w iámie pánie lifie *RejRozpr* H4.

Przen (10) :

a) Człowiek przebiegły, podstępny, zdradliwy; *versipellis, veterator* *Mącz* (9) : *OpecŻyw* 85v; *MurzNT* 193v *marg*; *KromRozm III* O3; *Versipellis*, Skórę íwą álbo twarz obrácáyaci/ to yeft/ Vmieyaci poítawę ítroyić/ chytry/ lis/ ítroyipoítawá. *Mącz* 486d, 491b; *WujNT Luc* 13 *arg*, 32; Nie przeftánie ná twoim/ áż przeda y ciebie/ Iák Iudaíz wytuczony ná Miítrzowfkim chlebie. Pan go karmi báránkiem: á on przedfię owym Zoítáie Wilkiem ízárým/ y też Lifem płowym. *KlonWor* 28; Lecż o tych Lifách dofyć/ ktorzy mydlą oczy Pobożnoścíá fałzywą: dłuęo fię rzecż toczy. *KlonWor* 54.

b) Człowiek mający rudą brodę (1) : *AEnobarbus*, Który Lifowátą brodę ma/ Lis yáko niektórzi zowá. *Mącz* 4c.

a. *Wizerunek lisa* (2) : GDym po trzy kroć woífzczek íwoy z pilnoścíá przelewał/ vłáa mi lie dziwna potwora/ Iakoby wielką okráęła kula/ na niey rak/ po niey lis/ pod nią wrzáci kocieł/ który zły wrog kowalskiemi miechi poddymáł. *LudWieś* A4; RYm ieden nápiíawfzy/ námálowáł Sowę/ Drugi Lifá on dybie/ by iey vrwał głowę. *RejFig* Bb7.

2. *Futro lisie; uważane za lepsze od baraniego, a gorsze od kuniego, rysiego i sobolowego (stąd wnioskowanie o stopniu zamożności)* (35) : wye tho ítad yfch Bothi kthore bill przegrall, przedawfchi the liffy íkunamy wikupill *LibMal* 1549/150; Ífch vkradl v Noízála duu lifzu y dwye kunye *LibMal* 1549/150v, 1549/150 [2 r.], 1550/151v [2 r.], 1554/185v; *GroicPorz* dd3; Chłop co Lifá przedawáł. *RejFig* Bb3, Aa2v [3 r.], Bb3 [3 r.]; *BielSat* D3v; *RejZwierc* 244; *BielRozm* 29; A też to nędzá nie Pan/ co w íuknie y w liíe Sługi noí: więc závłze y Kuny y Ryíe Ná powfzednie pod iedwab kupuie/ ták przednim Ofobom/ iáko ínfzym páchołkom poílednim. *KlonWor* 56.

Przysłowia: A drugi też vrwawfzy cícho w kácie dyfzy/ Nie dba nic o íobole/ gdy ma w worku lify *RejWiz* 191v.

Przidźże do iákiego práwá/ do iákiego íádu kędy chcefz áno ípráwuie íwoię rzecż vbogi liíi kolnierz/ á iáko íobol przydzie/ pomkni lie wierę lifie/ fiędzye tu íobol. (*marg*) Sobol przed lifem sílá ma. (–) *RejZwierc* 70v, Bbb2.

Zwrot: »lisem nakryć« = *ubrać w futro lisie* (1): Bo Krolowie w báraniach obecnie chodzili/ Tym czáfem máłztalerze lifami nákrzyli. *MycPrz* I B2.

Wyrażenie: »lisy (a. lisami) podszyty, podbity« [szyk 8:2] (6:4): *ZapWar* 1528 nr 2420, 1532 nr 2415; Item Na klieparzu maíthalierzovi zupiczá podbithá lifíi vkradl *LibMal* 1544/79; Zeznal yfz dzyfz thydzyen skádzýorká Maczkíem [...] vkradli ívknyá nyewyefczya wyfznyewey farby, plaífchcz czarny y íchubką ícharawa liffamy podbitha máłfka. *LibMal* 1545/108v, 1547/128, 134v; Szubek Czamletowich czarnich dwie lifzy podfítich. *WyprKr* 90, 90v [2 r.], 91.

Przen: Ruda broda (1) : Liłowáty przy biésiedzie Pił z kufzá práwie íporégo/ Ták iż tylko brode z niego Widác było krokołową: Wyrwał íię ktoś z prętką mową/ Towárzyíze/ kto to nálezé Liíem obrámował czálezé? KochFr 101.

3. zool. Zestawienie: »lis morski« = *Alopias vulpinus* (Rost: *Thynnus vulgaris* Cuv.); ryba z rodziny o tej samej nazwie (*Alopiidae*); *alopicias, vulpes belua ponti* Cn (2) : Vranofcopus. 40. Lis morzki. *FalZioł* +7c, IV 40d.

4. n-pers (3) : Iako na lyfzye zwyнар dwadzyefczia grziwyen powyedzial *LibMal* 1552/169, 1553/179v.

Zestawienie: Iakom ya nye naszedl (w dom) na dom kmyothowny slachethnego Mykolaya Lysch *ZapWar* 1527 nr 2395.

5. n-pr Nazwa herbu (1) : A naprzód Szláchtá Herbu Leliwy [*przyjęła*] [...] Iádorá/ Woiewode Iáwná Trockiégo: Ráwá/ Minigálá Káfztelaná Wileńfkiego: Lyfy/ Sunigála Káfztelaná Trockiégo *SarnStat* 990.

Cf LISICA, 1. LISZKA

KN, ZZa